

dr. sc. Karmen Delač-Petković

ZAPISI O ZVONIMA U SPOMENICI ŽUPE SV. NIKOLE U BROD MORAVICAMA

SAŽETAK

Članak »Zapisi o zvonima u Spomenici župe sv. Nikole u Brod Moravicama« autorice dr. sc. Karmen Delač-Petković polazi od općih zemljopisnih i povijesnih podataka: općina Brod Moravice nalazi se na sjeveru Gorskoga kotara uz samu rijeku Kupu i granicu sa Slovenijom. Na njezinu su području tri župe: župa sv. Nikole, pretpostavlja se iz 15. st., te župa Završje i župa Podstene koje su utemeljene u 19. st. Članak daje osnovne informacije o crkvama cijeloga brodmoravičkoga kraja, osobito o župnoj crkvi sv. Nikole i njezinu zvoniku. Zatim navodi kronotaksu brodmoravičkih župnika s težištem na Rafaelu Kanottiju koji je u brodmoravičkom kraju službovao 42 godine.

Tekst se temelji na zapisima u Spomenici župe sv. Nikole, koja je vođena od 1897. do 1948. i ponovno od 1997. do 2004. godine. Spomenica se pokazala odličnim izvorom podataka o crkvenom životu i povijesnim zbivanjima jer nam omogućuje da vidimo događaje s kraja 19. i većega dijela 20. stoljeća s pozicije tamošnjih duhovnika. Iz zapisa o crkvenim zvonima citiranih u članku vidljiva je njihova povijest i njihovo značenje za mještane, bili oni vjernici ili ne bili. Rečenice posvećene brončanim zvonima, osobito njihovu rekviriranju tijekom Prvoga svjetskoga rata te nabavi novih čeličnih zvona, svjedoče o živoj kršćanskoj vjeri ovoga naroda i njegovoj ljubavi prema baštini. Članak završava aktualnim činjenicama o zvonima i zvoniku crkve sv. Nikole, a opremljen je fotografijama i preslikama dokumenata.

Ključne riječi: Zvono, Spomenica, Župa sv. Nikole, Rafael Kanotti, Brod Moravice, Gorski kotar, rekvizicija zvona, Prvi i Drugi svjetski rat

Župna crkva sv. Nikole, Brod Moravice

Brod Moravice središte su istoimene općine na sjeveru Gorskoga kotara, na granici sa Slovenijom. Nekoć je to bio kraj s trideset i osam malih sela i zaselaka napučenih mladim ljudima. Danas se, međutim, u Gorskom kotaru osjeća drastičan pad broja stanovnika i mnoga su od tih naselja potpuno opustjela. To je šteta jer prirodna i povijesna baština nude mnogo mogućnosti za razvoj turizma.

Župna crkva sv. Nikole u Brod Moravicama podignuta je 1434. godine. Njezin je zvonik prvotno imao svjetovnu namjenu – sazdali su ga Zrinski oko 1600. kao obrambenu kulu od turske opasnosti. Crkva je obnovljena 1834. godine, o čemu postoji latinski natpis nad glavnim crkvenim portalom. Po tome je to, poslije crkve sv. Hermagora i Fortunata u Gerovu – vjerojatno iz 1396. godine, druga najstarija crkva u Gorskom kotaru te se i župa smatra jednom od najstarijih. Obližnje župe Podstene i Završje osnovane su tek u 19. stoljeću.

Brodmoravičko područje obiluje sakralnim spomenicima jer svako veće selo ima barem kapelicu. Tu se nalazi 15 većih i manjih crkava, uključujući i tri velike župne crkve: Sv. Nikola i Sv. Rok u Brod Moravicama, Sv. Andrija kraj Gornjih Kuti, Majka Božja Škapularska u Moravičkim Selima, Sv. Petar i Pavao u Kocijanima (Podstene), crkva Predragocjene Krvi Isusove u Paucima (Podstene), Sv. Križ u Šimatovu, Sv. Mihovil u Šimatovu (Završje), Sv. Ana u Zavrhu, Sv. Lucija u Goršetima, Sv. Srce Isusovo u Velikim Dragama, Sv. Duh u Malim Dragama i Sv. Josip u Starim Lazima. Administrativne granice župa i općina se ne podudaraju pa u crkve brodmoravičkih župa ubrajamo još i crkvu Sv. Trojstva u Čednju (općina Brod na Kupi) i kapelu sv. Bartola na Slemenu (općina Skrad). Zna se da su nekoć postojale još dvije crkve, jedna u Donjoj Dobri, a druga između Gornjega i Donjega Šehovca. Prva, srušena 1954., bila je posvećena sv. Ivanu Nepomuku, a druga, pouzdano iz srednjega vijeka, čiji

su temelji nedavno arheološki istraženi, posvećena je sv. Iliji.

Na »Listu zaštićenih kulturnih dobara RH« upisane su sljedeće crkve brodmoravičkoga kraja: crkva sv. Nikole i župni ured u Brod Moravicama, zatim crkva sv. Mihovila na groblju kod Šimatova, crkva Sv. Duha u Malim Dragama, crkva sv. Marije Škapularske (sv. Marije Snježne) u Moravičkim Selima te crkva sv. Lucije u Goršetima. Crkva sv. Andrije, kao dio velike etno-zone, zaštićeno je kulturno dobro još od 1978. godine.

Razumljivo je da je u kraju s toliko crkava bilo i mnogo crkvenih pa i drugih (mjesnih, školskih) zvona. Istražujući povijest zvona i zvonika u selu Gornji Kuti¹, 900 metara sjeverno od Brod Moravica, iščitala sam i Spomenicu župe sv. Nikole i naišla na zanimljive retke o zvonima koji su vrijedni pozornosti javnosti.

Spomenica se u župi sv. Nikole službeno vodi od 1897. godine. Kako je do toga došlo napisao je na početku knjige sam župnik Rafael Kanotti: *Naredbom preč. biskupskog Ordinarijata u Senju od 5. siječnja 1897. br. 16 ima se u svakoj župi sačiniti knjiga »Spomenica«, te u njoj bilježiti sustavno i neprekidno znamenitiji i važniji događaji koji se tiču podignuća župa, ustanove dismembracije, inkorporacije gradnje većih popravakah, prava služnosti, dužnosti itd.*² Župnu je spomenicu velečasni Kanotti vodio pedantno i točno pa u njoj imamo podatke o svim važnijim događanjima. Župnik je detaljno pisao o zidanju nove crkve, popravku i obnovi postojećih, o nabavi oltara i lusteri, o župnom dvoru, groblju i drugim temama iz svoje nadležnosti, pa tako i o zvonima.

U spomenici ima i većih tekstova vezanih uz društvene promjene poput ratova, promjene državnoga uređenja, cr-

¹ DELAČ-PETKOVIĆ, K., »Zvonik kao spomenik trajanja (zvona i zvonici u Gornjim Kutima)«, *Dometi*, 15, 1-4 (2005.), str. 11-36.

² Spomenica župe sv. Nikole, Brod Moravice, rukopis (1897. – 2004.), cit. str. 1.

1897.

Naredbom preč. biskupskog Ordinarijata u Senju od 5. siječnja 1897. broj 16 ima se u svakoj župi sačiniti knjiga „Spomenica“, te u njoj bilježiti sustavno i neprekidno znamenitije i važnije događaji „koji se tiču podignuća župe, ustajave, dismembracije, inkorporacije, gradnje, većih popravaka, prava, služnosti, dužnosti itd.“

Prema gornjoj naredbi željeti bi bilo, da se u knjigu ovu „Spomenica“ upišu i ubilježiti sve ono, što bi se odnosilo na postanak župe; nu jer što takova u župnim knjigama nigdje ništa ubilježeno nije, nepostojaje ina, doli da se naredba preč. Ordinarijata u buduću izvršuje, a ubilježiti ovamo veći popravci, koji su uvedeni posljednjih godina tj. za službovanje sadašnjeg župnika Rafaela Kanotta.

Ujedini slokar o postanku odnosno o gradnji crkve, i pročišćenju iste prvica ploča uređane na pročelju crkve sa ovim napisom:

M e s e C V L o 1834.g.
 a b e r e c t l o n e
 q V a r t o D e V o t l 1434. r.
 p o p V L I p l e t a s
 r o c t a V n a V e r a t.

Spomenica 1897.

kvenoga patronata pa čak i prepisanih novinskih članaka, odluka, zapisnika i sudskih rješenja koje su župnici smatrali potrebnima upisati »na znanje i ravnaje« svojim nasljednicima. Stoga je ovaj rukopis bogato vrelo povijesnih podataka svakomu znanstveniku koji se bavi brodmoravičkim krajem.

Nemamo točan popis župnika župe sv. Nikole biskupa u Brod Moravicama. Prvi župnik koji se u kronotaksi spominje jest Franjo Flego (1685. – 1695.), a poslije njega službovali su Mihael (Mijo) Lukečić (1733. – 1752.), Bartholomeus (Bartol) Majnarić (1752. – 1760.), Andreas (Andri-

ja) Jurković (1760. – 1761.), Antonius (Antun) Agnić (1761. – 1766.), Fabianus (Fabijan) Radetić (1766. – 1770.), Antonius (Antun) Pauletović (1770. – 1782.), Nikolaus (Nikola) Pleše (1782. – 1786.), Petras (Petar) Jaketić (1786. – 1801.), Jacobus (Jakob) Mikić (1801. – 1804.), Antonius (Antun) Kauzlarić (1804. – 1818.), Antonius (Antun) Goljan (1818. – 1843.), Joannous (Ivan) Justin (ili Juretin) (1843. – 1865.), Honricur (Henrik) Karlović (1865. – 1876.), Andreas (Andrija) Švrljuga (1877. – 1889.) i, konačno, od 1889. Rafael Kanotti.

Dana 10. siječnja 1931. godine umro je župnik Kanotti. Pokopan je na brodmoravičkom groblju uza svoju majku, a ispratilo ga je mnoštvo naroda. Na mjesto župnika postavljen je 20. rujna 1931. Stanko Ružić (1931. – 1943.). Prije vlč. Ružića, kako čitamo u župnoj spomenici,³ u Brod Moravicama su upraviteljima župe imenovani najprije Ivan Kauzlarić, župnik iz Prezida, koji je u novoj župi izdržao dva dana, a potom Antun Hriščak, svećenik tršćanske biskupije, koji je u Brod Moravicama službovao osam mjeseci. Ta se

dvojica svećenika ne spominju u službenoj kronotaksi, što pokazuje da navedeni podatci nisu uvijek precizni.

Zatim su redom slijedili župnici: Juraj Prstec (1943. – 1944.), Rude Miloš (1944. – 1945.), Antun Herljević (1945. – 1948.), Ivan Čapek (1948. – 1950.), Rude Miloš (ožujak 1950. – listopad 1950.), Josip Jonaš (1950. – 1963.), Vladimir Krizmanić (1963. – 1965.), Petar Bogut (1965. – 1967.), Leopold Barić (1967. – 1997.), Stjepan Porkulabić (1997. – 2004.), Franjo Matoić (2004. – 2008.), Mate Vuković (2008. – 2014.) i Tomislav Ravnjak (2014.

³ Spomenica župe sv. Nikole, Brod Moravice, rukopis (1897. – 2004.), str. 59.

do danas) koji i danas službuje u Brod Moravicama.⁴

Od 1948. nadalje spomenica nije uredno vođena. Prilikom vizitacija crkvenih vlasti tadašnji su župnici dvaput u pisanoj formi upozoreni na taj propust, ali spomenicu nastavlja voditi tek župnik Porkulabić 1997. godine. Nakon 2004. novi župnik opet prestaje voditi spomenicu. Praznina od 50 godina pokazala se nepremostivom u ovom istraživanju pa zbog toga nemamo preciznih podataka o popravcima brodmoravičkih crkava i kapela i njihovim zvonima u 2. polovini 20. stoljeća.

Stoga su nam tim dragocjeniji podatci župnika Kanottija, koji je u Brod Moravice došao kao mladić i ostao sve do smrti. Krstio je, vjenčao i s ovoga svijeta ispratio čitave naraštaje mještana. Marljivi i dobrohotni duhovnik Kanotti zadužio je čitav kraj predano u njemu službujući pune 42 godine. Iako se spomenica službeno vodi od 1897., Kanotti je važne događaje bilježio od 1890. godine. Prestao je pisati 1928., dvije godine prije smrti, vjerojatno zbog bolesti, iako je i nadalje radio za svoj puk pa je, kao posljednji veliki posao, 1929. godine,

dao podignuti zidanu ogradu oko groblja sv. Roka.

Već prvi njegov zapis bavi se zvonima:
Godine 1890.

prelio je Mate Majer zvonolievac u Zagrebu dva razpuknuta zvona za kapelu sv. Josipa na Starihlalzih za svotu od 74 fr. 43 n.⁵

Godine 1912. u spomenici se umjesto ukošena Kanottijeva rukopisa pojavljuje novi, okomit i više »školski« rukopis kojim su bilješke upisivane zaključno s 1924. godinom. Nigdje nije zapisano tko je tih godina ispunjavao spomenicu, ali možemo pretpostaviti da se radi o kapelanu čije ime nije ostalo zabilježeno. Možda su mu ispunjavati spomenicu pomagali i nećaci Mihovil i Ivan Kanotti koje je pomagao i iškolovao za svećenike.

Taj novi kroničar u početku je zapisivao uobičajene događaje (popravci i opremanje crkava, prikupljanje novčanih sredstava za te radove, posjet biskupa Vučića i svečana misa), ali 1914., nakon zapisa o smrti zagrebačkoga nadbiskupa dr. Jurja Posilovića, pogibiji prijestolonasljednika Franje Ferdinanda i njegove supruge Sofije Hohenberg i smrti biskupa Roka Vučića, kroničar počinje opisivati Prvi svjetski rat. S mnogo suosjećanja navodi užase koje je stanovništvo pretrpjelo.

Godine 1916. umro je Franjo Josip II., naslijedio ga je Karlo IV., ali rat je i dalje bjesnio. Opisujući grozotu ratne stvarnosti kroničar je prikazao i neimaštinu proizišlu iz dotad neviđene inflacije kad je, primjerice, kilogram kave s predratne 3 krune poskupio na nevjerojatnih sto kruna. Zapis završava vapajem: Od kuge, glada i rata – oslobodi nas Gospodine!

U takvim prilikama dogodilo se i ono čemu se nitko nije nadao – Austro-Ugarskoj je već 1915. ponestalo sirovina i ona je 1916. krenula oduzimati zvona koja je trebalo iskoristiti za ratne potrebe. Evo što o tome čitamo u spomenici:

⁴ Ovaj je popis sačinjen na temelju više izvora. Prvi je Spomenica župe sv. Nikole, drugi Spomen album pjevačkog zbora Župe sv. Nikole (str. 3) koji je 2005. sačinio Dražen Brajdić, treći knjiga Jurja Batelje *Blaženi Alojzije Stepinac u pohodu župi Brod Moravice* iz 2014. godine, str. 93–94., a četvrti informacija dobivena od župnika Tomislava Ravnjaka 30. ožujka 2021. godine. Očita su nepodudaranja u imenu svećenika Ivana Justina (kojega Brajdić bilježi pod prezimenom Juretin) te u godinama službovanja svećenika Jonaša i Krizmanića. Dok Batelja navodi da je prvi završio, a drugi započeo svoju službu 1963., Brajdić piše da je to bilo 1962. godine. Slično je i sa svećenikom Stjepanom Porkulabićem, pa sam za mjerodavan uzela njegov posljednji zapis u spomenici iz 2004. godine.

⁵ Spomenica župe sv. Nikole, Brod Moravice, rukopis (1897. – 2004.), cit. str. 2.

1916.

Topovi i dalje gruvaju jedna blom žestinom; krv se i dalje na potoke lijeva prostranom Europom; sela i gradovi nestaju; milijuni života u najljepšoj dobi ginu, stotine tisuća nejačadi ostaju bez svoje glave i hranitelja; da, nema više obitelji koja ne bi okusila gorkosti, žalosti i strahote ratne. Glas Sv. Oca u tutnjavi topovskoj neprestano na mir pozivlje, ali djeca ga njegova ne slušaju. Da budu katolička srca još bolje pogodjena, izadje tokom ove godine naredba da se u svakoj župi imadu rekvirirati dvije trećine zvonova i pre, dati u ratne svrhe za pripremanje ratnog materijala. Narod, čije je srce tako vezano uz vjertov zvonove nije mogao vjerovati, da će se to obilja i obistinili. Ta, zvonovi zvali su ih na molitvu i u crkvu; zvonovi zabrujiše, kad je bijesni plamen proždiraao čiji imetak, na pomoć; zvonovi veselo i zanosno sipahu zvukove svoje prigodom crkvenih i narodnih svečanosti i slavlja; zvonovi milo pjevahu žalobnu pjesmu kod smrti i ukopa vjernika; zvonovi glasni bili su ljubimci katoličkog puka. A sada i njihove glave mora da popadaju u ovom strahovitom ratu. Sa suznim očima pratio je bogoljuban narod snimanje posvećenih i dragih mu zvonova, okitio ih vijencima mirisavog cvijeća i kao drage mrtvace s plačem otpratio na željezničku stanicu.

1) U župnoj crkvi ... 2 mala zvonca u težini 577 kg. za 2308 K-
2) U kapeli na Selima ... 2 veća zvonca " " 445 " " 1780 --
3) U kapeli Male drage ... 2 manja zvonca " " 375 " " 1500 --
4) U selu Kuti ... 1 zvonac " " 60 " " 240 --
5) U kapeli Stari Lazi ... 1 zvonac " " 59 " " 236 --
6) U kapeli Vele drage - 1 zvonac " " 11 " " 44 --
Rekvirirano je u svemu zvonova " " 1527 kg. za 6108 K-

Zvonov, što su ga god. 1906. nabavili žitelji sela Vele drage za kapelu Srca Isusova, nije bio rekviriran, jer je ušifriran

Spomenica 1916.

1916.

Topovi i dalje gruvaju jednakom žestinom; krv se i dalje na potoke lijeva prostranom Europom; sela i gradovi nestaju; milijuni života u najljepšoj dobi ginu, stotine tisuća nejačadi ostaju bez svoje glave i hranitelja; da, nema više obitelji koja ne bi okusila gorkosti, žalosti i strahote ratne. Glas Sv. Oca u tutnjavi topovskoj neprestano na mir pozivlje, ali djeca ga njegova ne slušaju. Da budu katolička srca još bolje pogodjena, izadje tokom ove godine naredba da se u svakoj župi imadu rekvirirati dvije trećine zvonova i predati u ratne svrhe za pripremanje ratnog materijala. Narod, čije je srce tako vezano uz njihove zvonove nije mogao vjerovati, da će se to zbilja i obistinili. Ta zvonovi zvali su ih na molitvu i u crkvu; zvonovi zabrujiše kad je bijesni plamen proždiraao čiji imetak, na

pomoć; zvonovi veselo i zanosno sipahu zvukove svoje prigodom crkvenih i narodnih svečanosti i slavlja; zvonovi milo pjevahu žalobnu pjesmu kod smrti i ukopa vjernika; zvonovi glasni bili su ljubimci katoličkog puka. A sada i njihove glave mora da popadaju u ovom strahovitom ratu. Sa suznim očima pratio je bogoljuban narod snimanje posvećenih i dragih mu zvonova, okitio ih vijencima mirisavog cvijeća i kao drage mrtvace s plačem otpratio na željezničku stanicu.

- (...) U ovoj župi rekvirirana su slijedeća zvonva, plaćana 4 K po 1 kg.:
- 1.) U župnoj crkvi: 2 mala zvonva u težini 577 kg. za 2308 K-
 - 2.) U kapeli na Selima: 2 veća zvonva u težini 445 kg za 1780 K-
 - 3.) U kapeli Male drage: 2 manja zvonva u težini 375 kg za 1500 K-
 - 4.) U selu Kuti: 1 zvonvo u težini 60 kg za 240 K-
 - 5.) U kapeli Stari Lazi: 1 zvonvo u težini 59 kg za 236 K-
 - 6.) U kapeli Vele Drage: 1 zvonvo u težini 11 kg za 44 K-

Rekvirirano je u svemu 9 zvonova u težini 1527 kg. za 6108 K-

Zvonvo što su ga god. 1906. nabavili žitelji sela Vele drage za kapelu Srca Isusova nije bilo rekvirirano, jer je župljanim posjednik i mjernik iz Dobre g. Mate Šneler ustupio svoje zvonvo od 11 kg. crkvi, da ga mjesto zvonva u Velim dragama preda, pa je tako njegovom dobrotom zvonvo u Vel. dragama ostalo. Bog mu platio!⁶

Ali nesreći tu nije kraj:

1917.

Ni nastupom ove godine nema ni najmanje nade u mir, nego baš protivno, jer već na početku godine nama

Amerika naviješta rat i time pokolj nastaje veći, a nevolja i bijeda još strašnija. Država u borbi za svo-

⁶ Spomenica župe sv. Nikole, Brod Moravice, rukopis (1897. - 2004.), cit. str. 42 - 43.

ju existenciju izdaje ponovo naredbu da se sva preostala zvona imadu rekvirirati, a ostavit imadu se samo stara, umjetna i historička zvona. Povodom ove rekviracije rekvirirano je u ovoj župi:

1.) U župnoj crkvi: 2 vel. zvona u težini 695 kg. za 2780 K-

2.) U kapeli Male Drage: 1 zvono vel. u težini 133 kg. za 532 K-

3.) U kapeli sv. Roka: 1 zvono u težini 20 kg. za 80 K-

4.) U kapeli sv. Andrije: 1 zvono u težini 20 kg. za 80 K-

5.) U kapeli sv. Ivana: 1 zvono u težini 3 kg. za 12 K-

6.) Školsko zvono u težini 18 kg. za 72 K-

Ukupno rekvirirano 6 zvona u težini 889 kg. za 3556 K

Kod I. rekviracije rekvirirano: 9 zvonova sa 1527 kg. za 6108 K

Kod II. rekviracije rekvirirano: 6 zvonova sa 889 kg. za 3556 K

U cijeloj župi rekvirirano je 15 zvonova sa 2.416 kg. za 9664 K

U kapeli ostalo je na Selima jedno zvono, te u kapeli na Stariom Lazima jedno zvono, koja su prenešena u župnu crkvu tako da odsada ni jedna kapela osim ona u Velim dragama nema zvona.⁷

Nije navedeno je li i komu je isplaćena odšteta, ni što je s tim sredstvima učinjeno. Ostaje samo činjenica da je kao obeštećenje za 15 brončanih zvona, koja su unikatna djela i zato i danas vrlo skupa, isplaćen uvrjednivo malen iznos, nedostatan za kupnju jednoga jedinoga novoga zvona.

Godine 1918. rekvizicija se nastavlja pa u župnoj spomenici čitamo:

U lipnju ove godine izašla je naredba, da se sve kositrene cijevi na orguljama imadu rekvirirati za obranu države. Ratni molo u osobi drž. upravnika, ne poštedi ni crkvenih orgulja. Nije mu bilo dosta, što je

hramove lišio zvonova, on hoće da ih liši i orgulja. I započelo se punom parom rekviriranjem. U ovoj župi na svu sreću ne nadjoše dovoljno dobrog materijala na orguljama, pa su tako iste ostale netaknute.⁸

Dakle, samo šest mjeseci prije kapitulacije i konačnoga raspada Austro-Ugarske provedena je i treća rekvizicija. Kako siromašne goranske crkve nisu imale raskošnih orgulja čije bi se svirale mogle oteti, nisu toliko stradale kao pri pret hodnim dvjema rekvizicijama. Poznata je činjenica da brojna zvona nisu pretopljena i iskorištena za lijevanje oružja nego su dva ili tri vagona konfisciranih zvona kraj Prvoga svjetskoga rata dočekala u vagonima na željezničkoj postaji u Ilirskoj Bistrici.⁹ Kakva je bila sudbina zvona iz brodmoravičkoga kraja, nije poznato. Zna se samo da ni jedno nije vraćeno u svoju crkvu.

Ova – poslije se pokazalo – posve nepotrebna otimačina zvona bila je jedan od posljednjih pokušaja umirućega carstva da se spasi. Tvorcima odluke o rekviriranju zvona nije bilo važno što zvona u duhovnom smislu znače pastvi koju nije mogla utješiti nikakva odšteta. Gubitak svojih zvona mještani su doživjeli kao osobnu tragediju. »Ubojstvo« zvona to i jest, jer nije li zvono posvećeno i kršteno kao i ljudsko biće? Osim toga, sva su ova brončana zvona bila umjetnička djela, stara koliko i njihove crkve, koja bismo, da nije bilo rekvizicije, i danas baštiniili. Ovako, neka su od tada otetih zvona nadomještena novima tek u naše vrijeme. Uglavnom nije bilo novca da se kupi brončano zvono nego su nabavljana željezna zvona (tzv. temperljev) iz proizvodnje tvrtke »Kranjska industrijska družba« iz slovenskih Jesenica.¹⁰

⁸ Spomenica župe sv. Nikole, Brod Moravice, rukopis (1897. – 2004.), cit. str. 46.

⁹ DELAČ-PETKOVIĆ, K., »Zvonik kao spomenik trajanja (Zvona i zvonici u Gornjim Kutima)«, *Dometi*, 15, 1-4 (2005.), str. 19.

¹⁰ DELAČ-PETKOVIĆ, K., »Zvonik kao spomenik trajanja (Zvona i zvonici u Gornjim Kutima)«, *Dometi*, 15, 1-4

⁷ Spomenica župe sv. Nikole, Brod Moravice, rukopis (1897. – 2004.), cit. str. 43–44.

Župna nam spomenica govori i kako je tekla nabava novih zvona pa 1923. kroničar piše:

(...) Svi vjernici teško osjećaju pomanjkanje zvonova i pod rukovodstvom župnika sabiru se milodari u župi i u Merici za nabavu bar dvoje zvona. Brončanim zvonovima cijena je prevelika, pa se odbor odlučuje da naruči čelična iz neke vrste »ruhrske« mase. I naručena su 2 zvona kod zvonoljevaonice u Jesenicama. Veće zvono teži 678 kg. (kilogr. po 22 Din.) a manje 324 kg (klgr. po 25 Din.) bez pribora (bata i jarma). Veliko zvono ima glas *fis*, a manje *h*. Dne 17. studena bila su zvona dovezena iz Skrada. Iz postaje Skrad dovezao je: veliko zvono Anton Rački iz Dobre, a manje Ivan Šneler iz Brodmoravica. Po nje pošlo je nekolicina župljana pod vodstvom Grge Šporčića i Grge Štajdohara. Kod prve kuće u Dobri, kad su zvona ušla u opseg župe, sakupilo se mnoštvo svijeta, da svoje zvonove odprate u župnu crkvu. Djevojke okitiše ih ukusno pletenim vijenicima, pa je mnoštvo naroda u procesiji uz pijev crkvenih pjesama, gruvanje prangija ispratilo svoje zvonove u Brod Moravice. Kako je već mrak pao, što su zvonovi dovezeni, mnogi su župljani rasvjetlili svoje prozore, što je cijeloj ovoj bogoljubnoj svečanosti podavalo posebni čar. Nakon što su zvona istovarena pred župnom crkvom, podje narod u crkvu, da sa »Tebe Boga hvalimo« zahvali Bogu na uspjehu oko nabave novih zvonova.

Dne 18. 11. u nedjelju blagoslovljena su zvona po župniku – dekanu mjesta – uz prisuće mnoštva naroda. Kao kumovi fungirali su: Grga Gašljević i Ivan Šneler. Većemu dano je ime Sv. Nikola, a manjemu sv. Marija. Dne 26. 11. podignuti su zvonovi (jer prije nije bilo montera) u toranj, a u 5 sati zazvoniše na radost župljana. Nakon svršenog posla bila je mala čedna veselica kod Šporčića.¹¹

(2005.), str. 19–22.

¹¹ Spomenica župe sv. Nikole, Brod Moravice, rukopis (1897. – 2004.), cit. str. 51–52.

Tekst završava rečenicom koju je dopisao župnik Kanotti: Gornja dva zvona sa postavom u toranj stoje 24.002 Din.¹² Dvije godine poslije toga Kanotti dalje o zvonima piše:

1925.-

Ove godine slavio je hrvatski narod tisućugodišnjicu Hrvatskog Kraljevstva. Mjesni župnik – dekan Mnsgr. Rafael Kanotti u malenom društvancu (:Ivan Gašljević opć. bilježnik, Viktor Jurković, opć. blagajnik, Zvonimir Cividini trgovac i Nikola Ferderber postolar:) stavio je predlog: kako bi se u župi BrodMoravice najljepše proslavila 1000 godišnjica¹³ da se nabave za župnu našu crkvu još dva zvona sa utisnutim imenom »Tomislav« i godinom 925-1925.- Predlog ovaj od prisutnih oduševljeno prihvaćen i upisano je u tu svrhu 1000 Din.

Bilježnik Ivan Gašljević pozvao je nakon toga iz pojedinih sela odličnije župljane u opć. ured na posavjetovanje i dogovor. Pozvani su gornji predlog prihvatili i izabrali u akcioni odbor kao predsjednika Ivana Gašljević, za tajnika i blagajnika Mnsgr. Rafaela Kanotti, a kao članove istoga Ferderber Nikolu, Ferdinanda Brajdić, Mihui Brajdić i Andru Štajduhar iz BrodMoravice, Matu Crnkovića i Matu Brajdića iz Kutii; Tomu Jurkovića iz Sela; Franju Grgurića iz Lokvice; Matu Mance iz Smišljaka, Matiju Grbac iz Gornje Dobre, Ignaca Vidmar iz Dolnje Dobre, Franju Kruljca i Matiju Šporčić iz Starihlazih, Andru Kuretića i Frana Kuretić iz Razdrtog. Izabranim ovim članovima akcionog odbora uručeni su sabirni arci za milodare. Požrtvovnošću i nastojanjem istih u kratkom vremenu sabrana je potrebna svota i sklopljena pogodba za dva zvona sa tvrdkom iz Jesenica na Kranjskoj od koje su naručena i prva dva zvona u god 1922.

¹² Spomenica župe sv. Nikole, Brod Moravice, rukopis (1897. – 2004.), cit. str. 52.

¹³ Misli se na tisućitu godišnjicu krunjenja kralja Tomislava.

u župi BrodMoravice i susjednim župama. Najveći doprinos pridonjeo je leindustrijalac Finger iz Delnica najme 1000 Din. i opć. Zastupstvo BrodMoravice 2.500 Din.

Od 1. svibnja do 8. i. mj. držali su misije oo. Kljg gaonci i Tomislav Jagrić sa lijepim uspjehom.

1926.

Na Kapeli sv. Roka na župnom groblju prije rata bilo je zvono od 20 Klg. Svjetski rat i ovo je progutao. Ove godine nabavljeno je za istu kapelu zvono od 25 Klg kod tvrdke Lebisch na Sušaku, a stoji sa svim priborom (jarmom i batom) 1541 Din 30 p.

Prva hrvatska štediona u Zagrebu darovala je 500 Din (petsto). Vilko Golubić kao učitelj u miru i kćerka mu Slavica učiteljica na Cvatinama (Turino) kao Kumova, svaki 100 Din. Ostatak sudmiran milodarima župljana.

Supruzi Brubro i Herminka Srkoč iz Lokorice darovali su župnoj crkvi dvije ovce uokvirane slike i to: Posljednja večera i Isus prijatelj malenih.

Spomenica 1926.

Veliko zvono sa izbočenim slovima »Tomislav« »925-1925« teži čisto bez jarma i bata 1300 klg., a drugo sa godinama »925-1925« teži čisto 500 klg. a pogodjeni su po klg 8 Din.

Prije Nikolinja dovezeni su iz postaje Skrad u svećanoj povorci. Blagoslovljeni su po Mons. Rafaelu Kanotti dekanu – župniku u prisuću sakupljenog naroda i kumova: Ivana Gašljević opć. bilježnika, Slavka Šneler podpukovnika u miru, gdje Marije Šneler supruge Slavka i Herminke Srkoč supruge Andre i crkvenih odbornika Tome Brajdić i Petra Jurković.

U toranj podignuti su in vigilijska Nikolinja a prvi put zazvonila su sva četiri – navještajući sutrašnji blagdan sv. Nikole zaštitnika župe.

Sav trošak za nabavu dva ova zvona sa dovozom, montažom i novim gruštom iznosi 24.853 Din. 50 p.- Svota ova sabrana je u župi BrodMoravice i susjednim župama. Najveći doprinos pridonjeo je ve-

1927.

Očitelj Antuna Maoran stalno boravio u Zagrebu a potiče iz Kleti Mt. J darovala je za Kapelu sv. Andrije Brončano zvono teško 45 Klg. sa slikom sv. Cecilije a sv. Petar. To je i Kapelica izvorna i izumrti pokriveno i probijeno. Postao je nova vrata i prozore i spustio na istu Kapelu munjovod.

Za Kapelu sv. St. Marije na Selima nabavljeno je kod tvrdke Lebisch u Zagrebu zvono u težini

Na župnom stani izmjenjeni su najveći prozori i unutarnji na novo bojaditani. Na krovu otklonjenih, uveden su manji popravci. Istan župni izvorna pokriveno i u stanu pokriveno jedna pec. Ispostol za ove radnje iznose 13.000 Din. opć. župljani doprinjeli su u ime vjernih teških 800 Din. a patronat 12.140 Din. opć.

Spomenica 1927.

leindustrijalac Finger iz Delnica najme 1000 Din. i opć. Zastupstvo BrodMoravice 2.500 Din.¹⁴

Tako su na brodmoravičkoj župnoj crkvi sva četiri oduzeta brončana zvona nadomještena novima od čeličnoga lijeva. No ostale su crkve dugo čekale svoja nova zvona pa župnik Kanotti s velikim zadovoljstvom navodi kad bi ih poneka od njih i dočekala:

1926.-

Na kapeli sv. Roka na župnom groblju prije rata bilo je zvono od 20 kg. Svjetski rat i ovo je progutao. Ove godine nabavljeno je za istu kapelu zvono od 25 Klg kod tvrdke Lebisch na Sušaku, a stoji sa svim priborom (jarmom i batom) 1541 Din 30 p.-

Prva hrvatska štediona u Zagrebu darovala je 500 Din (petsto). Vilko Golubić rav.

¹⁴ Spomenica župe sv. Nikole, Brod Moravice, rukopis (1897. – 2004.), cit. str. 54–56.

učitelj u miru i kćerka mu Danica učiteljica na Vratima (Fužine) kao kumovi, svaki 100 Din. Ostatak podmiren milodarima župljana. (...)»¹⁵

1927.-

Obitelj Antuna Kavran stalno boraveća u Zagrebu a potiče iz Kuti kbr. 7 darovala je za kapelu Sv. Andrije brončano zvono teško 45 kg sa slikom Sv. Antuna Pad. Isti je i kapelicu izvana i iznutra pokrećio i pobijelio. Postavio nova vrata i prozore i postavio na istoj kapeli munjovod.

Za kapelu Bl. Dj. Marije na Selima nabaljeno je kod tvrtke Labisch u Zagrebu zvono u težini [Tu je ostavljeno prazno mjesto za podatke, ali tekst nikada nije završen.]¹⁶

Iako su se svi razumni ljudi nadali da će Velik rat biti prvi i posljednji svjetski rat, to se nije dogodilo pa već dvadeset godina poslije Prvoga započinje Drugi svjetski rat koji je strahovito poharao Gorski kotar, pa i brodmoravički kraj, a zvona su opet stradala. Evo što o tome piše župnik Rude Miloš 1945. godine:

1938-1945 godine

(...) Na Veliku Subotu 1944 bombardirane su bile iz aviona same Moravice. Izgorilo je više zgrada pa krov na crkvi i toranj sa sakristijom. Zvonovi su pali nad sakristiju, jer su pregorile grede na kojima su visjeli. Crkva se provizorno pokrila žaganicama još iste godine, pa se služba Božja mogla u njoj i dalje obavljati. Sa prekrivanjem tornja zateglo se sve do kraja 1945.¹⁷

Župnik Herljević 1946. godine opisuje daljnje popravke:

¹⁵ Spomenica župe sv. Nikole, Brod Moravice, rukopis (1897. – 2004.), cit. str. 56.

¹⁶ Spomenica župe sv. Nikole, Brod Moravice, rukopis (1897. – 2004.), cit. str. 57.

¹⁷ Spomenica župe sv. Nikole, Brod Moravice, rukopis (1897. – 2004.), cit. str. 106.

1946.

(...) Ove god. uređen je toranj (iznutra) i dignuto jedno zvono i pripravljeno za ostalo. (...) Radovi na tornju nastavili su se poslije Petrova 1946. Podignuta je jaka, kosa betonska ploča, dignut zid tornja – betonom – postavljen križ i munjovod i dignuta su još dva zvona (ukupno tri) do Rokova 1946. (...) Radovi na tornju izvedeni su sa oko 300 radnih dana – ne računajući dovoz cementa sa stanice, dovoz vode iz Dobre – i dovoz pjeska iz Dobre. – Narod je sam žrtvovao rad i dovoz i novac. – Sva su se sela lijepo pokazala. Drvene radnje vodio je Burić i Šprajcer, a zidanje betoniranje J. Kruljac iz Čučka. – Dne 27. VIII. 1946. podignuto je i četvrto, najteže zvono; i taj dan zazvonila su podne sva 4 zvona. Iza toga uređeni su podovi na tornju, zabetonirana volta (plafon) na sakristiji, koji je bio razbijen jer su zvona pala na njega.¹⁸

Time se u Spomenici župe sv. Nikole iz Brod Moravica završava priča o zvonima crkve sv. Nikole i drugih okolnih crkava. Valja još napomenuti da je 2010. godine mjesna Etno udruga »Turanj« napravila na dvije etaže crkvenoga tornja malen, ali atraktivan muzej posvećen prvotnoj namjeni tornja – obrani od turske najezde. Godine 1995. zvona su elektrificirana čime je zvonaru znatno olakšan posao. Danas Brod Moravice više i nemaju službenoga zvonara. Posljednji zvonar Jure Jurković preminuo je 1961. godine, a poslije njega, po potrebi – uz blagdane ili pokop – zvonu netko od mještana.

Ali zvona – Tomislav, Nikola, Ivan i Marija – i danas, 75 godina od posljednjega zapisa u Spomenici župe sv. Nikole, žive sa svojim mještanima. Život se otada uvelike promijenio, i ne uvijek na bolje, ali je veza ljudi sa zvonima još uvijek neobično čvrsta. Ljudi ih s ljubavlju slušaju, dobro razaznajući – poput moje bake Marije – kada koje od njih zvonu.

Svako je zvono očaravajuća tvorevina koja daleko nadilazi običan glazbeni in-

¹⁸ Spomenica župe sv. Nikole, Brod Moravice, rukopis (1897. – 2004.), cit. str. 107–108.

Razglednica tiskana u povodu Kanottijeva zlatnog jubileja svećeništva

strument. Ne čudi stoga fascinacija zvonima i odanost koju mještani pokazuju prema njima u svojem kraju. Po tome se župnik Kanotti nije nimalo razlikovao od svojih vjernika. On je svakomu zvonu prilazio ne samo kao posvećenu predmetu, već kao živomu biću dostojnu ljubavi i poštovanja. Njegove riječi i riječi njegova kapelana, kao i riječi župnika koji su ih nasljeđovali, prepisane iz Spomenice, svjedočanstvo su takva stava, živo svjedočanstvo kršćanske vjere i ljubavi prema baštini.

IZVORI I LITERATURA

1. Batelja, Juraj, *Blaženi Alojzije Stepinac u pohodu župi Brod Moravice*, Zagreb, Postulatura za proglašenje svetim bl. Alojzija Stepinca, 2014.
2. Delač-Petković, Karmen, »Svećenik Rafael Kanotti«, *Zvona: Mjesečnik za kršćansku kulturu*, 59, 2 (ožujak 2021.), str. 19.
3. Delač-Petković, Karmen, »Zvonik kao spomenik trajanja (Zvona i zvonici u Gornjim Kutima)«, *Dometi*, 15, 1-4 (2005.), str. 11-36.

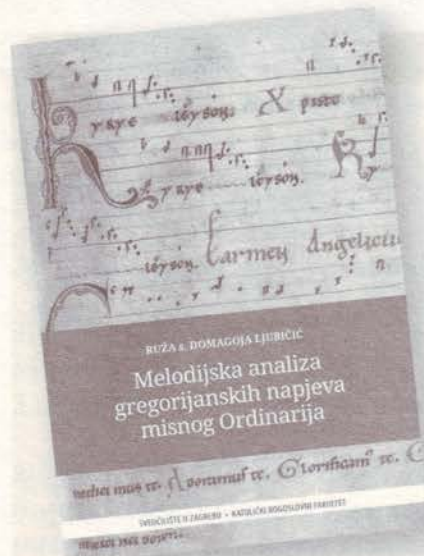
4. Spomen album pjevačkog zbora Župe sv. Nikole iz 2005. (sačinio Dražen Brajdić)
5. Spomenica župe sv. Nikole, Brod Moravice, rukopis (1897. – 2004.)

SUMMARY

The article »Records on the Church Bells in the Memorial of the Parish of St Nicholas in Brod Moravice«, by Dr Karmen Delač-Petković, starts with general geographical and historical data: the municipality of Brod Moravice is situated in the north of Gorski Kotar just next to the river Kupa and the Slovenian border. There are three parishes in its area: The Parish of St. Nicholas (presumably dating from the 15th century, The Završje Parish and Podstene Parish, both established in the 19th century. The article provides basic information on the churches of the entire Brod Moravice region, particularly on the Parish Church of St. Nicholas and its bell tower. Then follows a chronotaxis of Brod Moravice parish priests with the focus on Rafael Kannotti, who served in Brod Moravice region for 42 years.

The text is based on the records in the Memorial of the St. Nicholas Parish, which was conducted from 1897 to 1948, and again from 1997 to 2004. The Memorial has proved to be an excellent source of data on the life of church and historical events. It enables us to get an insight into the events from the end of the 19th century and a major part of the 20th century from the aspect of the then clergymen. The records on church bells, cited in the article, show both their history and significance for the local residents, whether they were believers or not. The paragraphs devoted to the bronze bells, especially to their requisition during the World War I, and the purchase of the new steel bells, testify to a living Christian faith of this people and their love for their heritage. The article ends with current facts on the bells and the bell tower of the Church of St. Nicholas and is supplied with photos and copies of the documents.

Key words: Church Bell, Memorial, St. Nicholas Parish, Rafael Kanotti, Brod Moravice, Gorski Kotar, Church Bell Requisition, World War I and World War II

MELODIJSKA ANALIZA GREGORIJANSKIH NAPJEVA

Knjiga tiskana 2019. godine u izdanju Sveučilišta u Zagrebu i Katoličkoga bogoslovnoga fakulteta u Zagrebu. *Melodijska analiza gregorijanskih napjeva misnog Ordinarija* može se nabaviti na Katoličkom bogoslovnom fakultetu, Vlaška 38, Zagreb.